

TOKADÎ, Hayreddin

Efendi'nin Tokatlı diye gösterilmesinin Cemâleddin Hulvî'nin *Lemezât*'ta yer verdiği (vr. 280^b-281^a) aynı isimdeki bir başka Halvetî şeyhiyle karıştırılmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Hulvî'nin 1008 (1599-1600) yılında Bursa'da görüştüğü Tokatlı Hayreddin Efendi, gençliğinde Konrapalı Hayreddin Efendi'nin halifelerinden Kastamonulu Şâban Efendi'ye mürid olmuş, Bursa'da müderrislik yaptığı sırada Kasım Çelebi adlı bir Halvetî şeyhine intisap ederek sülûkünü tamamlamış ve aynı şehirde irşad faaliyetinde bulunmuştur. 1018'de (1609) Bursa'da vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir (a.g.e., a.y.). Halvetî-Şâbânî şeyhlerinden İbrâhim Hâs, Hayreddin Efendi'nin 931'de (1525) vefat ettiğini ve Bolu'da Dutaş denilen yerde defnedildiğini ifade etmekte, kabrinin büyük ziyaretgâhlar arasında yer aldığını söylemektedir (Şâbâniyye Silsilesi, s. 66). Nev'îzâde Atâî ile Ömer Fuâdî ise ölüm tarihini vermemiş, ancak Atâî kabrinin Üsküdar'da bulunduğunu belirtmiştir (Zeyl-i Şekâik, s. 62). Hayreddin Efendi'ye Bolu'da mürid olan ve kendisine on iki yıl hizmet ettikten sonra hilâfetle Kastamonu'ya gönderilen Şâbânî Veli'nin intisap tarihinin 925 (1519) olduğu tahmin edilmektedir (Yazar, s. 13; Abdülkadiröğlü, s. 39). Bu durumda Hayreddin Efendi'nin 937 (1530) yılından sonra vefat ettiğini kabul etmek gerekir.

Hayreddin Efendi, Halvetiyye tarikatının dört ana kolundan Cemâliyye'nin piri, Çelebi Halife diye bilinen Cemâl-i Halvetî'nin yanında yetişmiştir. Pirdaşı Sünbül Sinan Efendi, Cemâl-i Halvetî'den sonra İstanbul'da Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda posta oturduğunda Hayreddin Efendi'nin dergâhta bir müddet vazife gördüğü belirtilmektedir. Ardından Bolu'ya gönderilmiştir. Onun Çelebi Halife'den önce Kasım Çelebi'ye mürid olduğu, ayrıca Bursa'da Murâdiye Medresesi'nde müderrislik yaptığına dair Hüseyin Vassâf'ın verdiği bilgiler (Sefîne-i Evliyâ, III, 513) yine diğer Hayreddin Efendi ile karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. İrşad faaliyetini Bolu'da ve Düzce Pazar'da sürdüren Hayreddin Efendi, Halvetiyye-Şâbâniyye'nin kurucusu Şâbânî Veli'nin mürididir. Onun yanı sıra Muslihüddin-i Konrapavî ve Mahmûd-i Kürevî gibi halifeler yetiştirmiştir. Bolu'ya 13 km. mesafedeki Elmalık köyünde Hayreddin Efendi'ye nisbet edilen bir mezar bulunmakta, yaz mevsiminde burada çok geniş bir katılımla anma törenleri yapılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 62, 199; Ömer Fuâdî, *Menâkıb-ı Şerif-i Pir-i Halveti Hazret-i Şâbânî*

Veli, Kastamonu 1294, s. 39; Hulvî, *Lemezât*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 281, vr. 280^b-281^a; Şeyhî, *Vekâyü'l-fuzalâ*, s. 51; İbrâhim Hâs, *Şâbâniyye Silsilesi: Silsile-i Tarîk-i Halvetiyye-i Karabaş el-Kastamonî el-Üsküdarî* (haz. Mustafa Tatcı), İstanbul 2008, s. 65-67; *Tomar-Halvetiyye*, s. 57, 62-63; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, III, 512-514; L. Nihal Yazar, *Halvetiliğin Şâbâniyye Kolu: Menâkıb-ı Şâbânî Veli ve Türbenâme*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Mas Matbaacılık), s. 13; Abdülkerim Abdülkadiröğlü, *Halvetilik'in Şâbâniyye Kolu: Şeyh Şâbânî Veli ve Külliyesi*, Ankara 1991, s. 39; Muhammed İhsan Oğuz, *Hazret-i Şâbânî Veli ve Mustafa Çerkeşi*, İstanbul 1995, s. 42; İhsan Ozanoğlu, *Türk Bilginlerinden Ünlü Bilgin ve Mutasavvıf Şâbânî Veli Hayatı, Eserleri ve Külliyesi*, Kastamonu 1996, s. 7, 14; Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf*, İstanbul 2003, s. 80-81.

KERİM KARA

TOKADİZÂDE ŞEKİB BEY

(1871-1932)

Daha çok dinî ve tasavvufî şiirleriyle tanınan II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemi şairi.

24 Haziran 1871'de İzmir'de doğdu. Tokadizâde Mehmed Nûri Efendi'nin oğludur. Rüşdiye tahsilini tamamladıktan sonra İzmir'de Müftü Mehmed Said Efendi, Şeyhzâde Hâfız Ali Haydar, Leblebicizâde Tefvik ve Kıbrıslı Kâmil efendilerden Arapça, Farsça ve edebiyat, hıristiyan bir hocadan felsefe, kimya ve coğrafya dersleri aldı. Mektûbî Kalemî'nde müsevvitlik, İzmir Ticaret Mahkemesi'nde zabıt kâtipliği yaptı. Babasının edebiyat ve şiirle ilgilenmesi dolayısıyla küçük yaşta şiir yazmaya başladı. İzmir'de kendi çevresinde kısa zamanda oluşturduğu edebiyat ortamında *Şu'le-i Edeb* (6 Şubat 1897 – 30 Ekim 1897, 17 sayı) ve *Zılâl* (1898) adlarıyla iki dergi yayımladı. Hakkında verilen bir jurnal üzerine 1899'da İzmir Mevlî Dergâhı şeyhi Nûreddin Efendi, *Hizmet* gazetesi başyazarı Tefvik Nevzad, şair Abdül-

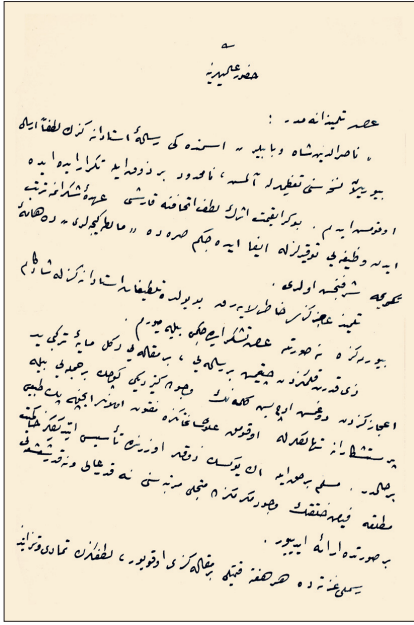
Tokadizâde Şekib Bey

halim Memduh, Doktor Taşçıoğlu Edhem Bey ve kardeşi Avukat Hasan beylerle birlikte Bitlis'e sürgün edildi. Haksızlığa uğradıklarını ileri sürerek saraya başvurmaları üzerine bir yıl kadar sonra Nûreddin Efendi dışında diğer arkadaşlarıyla birlikte affedilip İzmir'e döndü (Nisan 1900). II. Meşrutiyet'in ilânından önce Binbaşı Hüseyin Bey aracılığıyla İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne girdi ve bir süre İzmir teşkilâtının umumi kâtipliğini yaptı.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilânının ardından yapılan seçimlerde Manisa'dan mebus seçildi. Ancak Otuzbir Mart Vak'ası'ndan sonra İttihatçılar içinde ortaya çıkan muhaliflerle birlikte İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nden istifa etti. 18 Ocak 1912'de meclis feshedilince İzmir'e döndü ve siyaseti bırakarak ticaret hayatına atıldı. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine İstanbul'a gitti. 1920'de tekrar İzmir'e döndü ve kız lisesinde edebiyat muallimliği yapmaya başladı. Bir ara İzmir Belediye Meclisi üyeliğine seçildi. 1931'de kurulan İzmir Edebiyat Cemiyeti'nin ilk başkanı oldu. İlk çocuğunu küçük yaşta kaybettikten sonra tifoya tutulup 6 Ekim 1932 tarihinde ölen ikinci çocuğu Nâsir'in acısına dayanamayarak aynı gün tabanca ile kendini vurmak suretiyle hayatına son verdi. Ertesi gün oğlu ile birlikte İzmir'de Soğukkuyu Mezarlığı'na defnedildi.

Şiire Ziyâ Paşa ve Muallim Nâci'nin etkisi altında klasik tarzda şiirler yazarak başlayan Tokadizâde Şekib, 1890'lı yıllarda İzmir'de kendi etrafında bir edebiyat muhiti kuracak kadar sanatı önemsemiş, Türkçü Necib'le beraber çevresinde üstat olarak tanınmıştır. Şiirde daha ziyade klasik tarzı devam ettirmeye çalışmakla beraber Abdülhak Hâmid ve Servet-i Fünûn tarzında başarılı sayılabilecek şiirleri de vardır. Hayatının bir döneminde Mevlî tarikatına girip tasavvufa yönelen şairin na't, münâcât, ilâhi, nefes, gazel ve kaside tarzındaki şiirlerinde tasavvufî bir neşve ve heyecanın hâkim olduğu, dikkati çeker. Ahmed Hâşim'in ifadesiyle "nâsût âleminde yaşadığımızı düşünemeyen" ve devamlı şekilde "bir âlem-i melekût arayan" Tokadizâde Şekib'in II. Meşrutiyet'ten sonraki yıllarda olayların da etkisiyle hayattan şikâyet ettiği ve ölümle neticelenecek karamsar bir psikoloji içine girdiği görülür. Böyle bir ruh haliyle hayatının son yıllarında yazdığı şiirlerde Abdülhak Hâmid'in *Makber*'indeki isyankâr hava hissedilir.

Kendi çıkardığı dergiler dışında *Ma'lûmât* (1891-1894), *Hizmet* (1908-1932),

Tokadizâde Şekib Bey'in el yazısı ile mektubu (Abdullah Uçman arşivi)

Âhenk (1908-1923), *Hıyâbân* (1914), *Muallim* (1916-1917), *Servet-i Fünûn* (1910-1927), *Peyâm-ı Edebî* (1920), *Mahfil* (1922-1923), *İctihad* (1923-1925), *Sadâ-yı Hak* (1924), *Yanık Yurd* (1925-1926), *Güneş* (1927) gibi gazete ve dergilerde şiirleri yayımlanan Tokadizâde Şekib'in nesirleri genellikle dönemin edebiyat meseleleriyle ilgilidir. Edebiyat dergilerinde bir ara "Tahliller ve Tatbikler" başlığı altında şiir tahlilleri yaparak gençlere yol göstermiş, bir kısım yazılarında hürriyet ve istibdat gibi siyasi konuları ele almıştır. Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların yoğun biçimde yer aldığı dili devrine göre ağır ve külfetlidir. Yayımlanmış manzum eserleri şunlardır: *Neşîde-i Vicdan* (1909, manzum-mensur), *Reşehât* (1923), *Deriş Sözlere* (1924), *Huzûr-ı Hilkatte* (1925). Hayat hikâyesiyle ilgili olarak İbnülemin M. Kemal İna'f'a gönderdiği mektupta yayımlanmamış şu beş eserin adını verir: *Reşehât* (II, III), *Kalender Sözlere*, *Yürek Yâreleri*, *Tahliller-Tatbikler*, *Al Birini Vur Ötekine* (iki perdelik komedi).

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Avni [Ozan], *Tokadizâde Şekip: Hayatı, Felsefesi, Eserleri*, İzmir 1933; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1747-1754; Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir 1955, tür.yer.; Sabahattin Çağın, *Tokadizâde Şekip*, İzmir 1998; a.m.f. – Mustafa Kutlu, "Şekib (Tokadizâde)",

TDEA, VIII, 125-126; Ö. Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları*, Ankara 2000, s. 556-561; Cenab Şahabeddin, "Huzûr-ı Hilkatte ve Tokadizâde Şekib", *SF*, sy. 1520-46 (1341/1925), s. 372-374; a.m.f., "Tokadizâde'nin Felsefesi", a.e., sy. 1524-50 (1341/1925), s. 306-307; Ahmed Hâşim, "Huzûr-ı Hilkatte", *Akşam*, sy. 2746, 4 Haziran 1926; Abdullah Uçman, "Tokadizâde Şekib'in Bir Mektubu", *KAM*, XIV/3 (1985), s. 68-76.

ABDULLAH UÇMAN

TOKALAŞMA

İnsanların genelde dostluk, sevgi, anlaşma, tebrik, bağlılık gibi duyguların ifadesi olarak el sıkışmaları birçok kültürde mevcut bir uygulamadır. Tokalaşmanın Arapça karşılığı olan *musâfaha* "bir şeyin yan tarafı" anlamındaki *safh* kökünden türemiştir. Tokalaşmada eller karşılıklı avuç içleri birleşecek şekilde tutulduğundan buna *musâfaha* denilmiştir. İslâm'da müslüman kardeşliğini güçlendirmek için selâmlaşma, *musâfaha* ve güler yüzlülük teşvik edilmiştir. Selâmlaşmanın bir parçası sayılan tokalaşma Hz. Peygamber'in sünnetinde yer alan âdâb-ı muâşeret kaidelerindedir. Kur'an'da *musâfaha* kelimesi yer almamakla birlikte *safh* ve bu kökten türemiş fiiller "bağışlama, hoşgörülülük olma" anlamında yedi âyette sekiz defa geçmektedir. Resûl-i Ekrem tokalaşmanın kalpteki kin duygusunu gidereceğini bildirmiştir (*el-Muvaṭṭaʿ*, "Hüsni'l-huluk", 16). İslâm kültür tarihinde tokalaşmanın çok eskiden beri var olduğu belirtilir ve ilk tokalaşma âdeti Hz. İbrâhim'e dayandırılır (Fâkihî, III, 221). Alışveriş esnasındaki tokalaşma veya elleri hızlıca birbirine vurma âdeti "safka" kelimesiyle ifade edilir.

Resûlullah, müslüman kardeşini güler yüze karşılama şeklinde bile olsa hiçbir iyiliğin küçük görülmemesini istemiş (Müslim, "Birr", 144), selâmlaşmanın yayılmasını emretmiş (Ebû Dâvûd, "Edeb", 142) ve tokalaşmanın selâmlaşmanın tamamlayıcısı olduğunu söylemiştir (Tirmizî, "İstîzân", 31). Selâm söz bakımından güven ve güvence vermenin ilânı, güler yüze *musâfaha* onun tekididir. Sahâbeden Hz. Peygamber'le tokalaşanlar bununla övünmüştür. Abdullah b. Büsr'ün, "Şu elimi görüyor musunuz? Onunla Resûlullah'a biat ettim" dediği rivayet edilir (*Müsned*, IV, 189). Resûl-i Ekrem ashâbıyla tokalaştığı gibi ashop da kendi aralarında tokalaşırlardı (Buhârî, "İstîzân", 27). Berâ b. Âzib'in rivayetine göre Hz. Peygamber, iki müslüman karşılaştığında tokalaşma Allah'a hamdeder ve ondan bağışlanma dilerse daha oradan ayrılmadan Allah Teâlâ'nın

her ikisini de affedeceğini bildirmiştir (Ebû Dâvûd, "Edeb", 153). Resûlullah'ın yolculuğa çıkan bir kimseyle vedalaştığı zaman onun elini tuttuğu, o bırakıncaya kadar elini bırakmadığı ve onun için dua ettiği rivayet edilir (Tirmizî, "Da'avât", 44). Hz. Peygamber bir sahâbinin, "Bizden biri kardeşi veya arkadaşıyla karşılaştığında saygı için eğilebilir mi, sarılıp onu öpebilir mi, elini tutup tokalaşabilir mi?" şeklindeki sorularından ilk ikisine olumsuz, üçüncüsüne olumlu cevap vermiştir (Tirmizî, "İstîzân", 31). Bununla birlikte kucaklaşmanın mutlak şekilde yasaklanmadığını, yakınlık, yaş ve mevkiye göre kucaklamanın yanı sıra el, yüz veya alından öpülebileceğini gösteren hadisler de vardır. Resûl-i Ekrem amcasının oğlu Ca'fer b. Ebû Tâlib Habeşistan'dan döndüğünde onu kucaklamış ve alından öpmüştür. Yine kızı Fâtıma geldiğinde ayağa kalkar, onu kucaklar ve alından öperdi. Yolculuk dönüşü veya uzun aradan sonra karşılaşma dışında sıkça görüşen insanların sadece selâmlaşıp tokalaşması âdâb-ı muâşeret yönünden daha uygun görülmüştür. Ayrıca Resûlullah'ın Müslümanlığı kabul edenlerle ilk görüşmesinde İslâm'a bağlılık amacıyla yahut Akabe biatları ve Bey'atürrıdvân gibi önemli hadiselerde biat alırken *musâfaha* yaptığı bilinmektedir.

Âlimler gündelik hayatta riayet edilecek âdâb-ı muâşeret kaideleri çerçevesinde konuşma, selâmlaşma, sarılıma, el veya alından öpme, tokalaşma, karşılama, ayağa kalkma, vedalaşma gibi iletişim biçimlerini bir bütün halinde inceleyerek sünnete uygun âdâbı belirlemeye çalışmıştır. Fakihler arasında tokalaşmanın sünnet olduğu hususunda görüş birliği vardır. Hz. Peygamber'in tokalaşma şekline dair bir kayıt bulunmamakla birlikte rivayetlerden onun tokalaşırken belli kuralları gözettiği anlaşılmaktadır. Meselâ Resûl-i Ekrem, *musâfaha* yaptığı kimse elini çekmeden onun elini bırakmadığı gibi karşıdaki yönünü başka tarafa çevirmeden ondan yönünü çevirmezdi (Beyhakî, X, 192). Resûlullah'a Medine döneminde on yıl kadar hizmet eden Enes b. Mâlik, bir şey söylemek için kulağına eğilen bir kimse başını geri çekmedikçe Hz. Peygamber'in ondan uzaklaştığını hiç görmediğini söyler (Ebû Dâvûd, "Edeb", 6). Bu tarzdaki rivayetlerden hareketle kısa tutulmakla birlikte tokalaşmada rencide edecek biçimde elin hızla çekilmemesi gerektiği, ilk elini uzatan tarafın elini çekmesini beklemenin uygun olacağı, selâm verme gibi önce el uzatmanın daha faziletli sayıldığı, tokalaşma-